

Konec Venetov

O tem, da bo Borova razprava o Venetih sprožila med domoljubnimi Slovenci pravo lavino navdušenja, seveda ne more biti nobenega dvoma. Vseeno pa naj v zvezi s to razpravo opozorim na nekatere podrobnosti.

1. Že v prvem poglavju svoje razprave se Bor sklicuje na "znanstvenost". Ena glavnih zahtev znanstvene metode pa je seveda, da raziskovalec že takoj v začetku predstavi bralcu celotno gradivo, na katero se nanaša njegova teorija – brez ozira na to, ali govori to gradivo v prid njegovi teoriji ali pa ji nasprotuje. Bor pa nasprotno začne in konča svojo razpravo s paberkovanjem po raznih napisih, ki so videti v skladu z njegovo teorijo.

2. Kakor je raziskovalec dolžan predstaviti svoje gradivo, je dolžan predstaviti tudi teorije, ki so jih postavili drugi raziskovalci. Veljavnost znanstvenih teorij namreč ni absolutna, ampak je vedno le relativna. Ni mogoče trditi, da je neka teorija pravilna sama po sebi; trdimo lahko le to, da je pravilnejša ali manj pravilna kot neka druga.

V znanstvenem svetu vlada splošno prepričanje, da venetščina ni toliko sorodna ilirščini, kakor so mislili nekoč – pač pa se precej približuje latinščini. Do tega prepričanja raziskovalci prav gotovo niso prišli kar tako, temveč so morali imeti na voljo nekakšne argumente. Ker Bor teh argumentov ne navaja in ne pobija, je bralcu nemogoče ugotoviti, ali je njegova teorija boljša ali slabša od uveljavljene in splošno sprejete.

3. Proti teoriji o slovanstvu Venetov govore že dejstva, ki jih navaja in priznava Bor sam. Tako navaja Bor, da so Veneti častili boginjo Reitijo – to ime pa nima zveze z nobenim slovanskim božanstvom in se upira slovanski etimologiji. (Razen če seveda sprejmemo zvezo z "boginjo" Retro, ki jo je primerno osmešil že Grafenauer.) Bor tudi navaja, da se ime Reitije pogosto pojavlja v votivnih napisih, ki vsebujejo formulo: V DAN DONASTO ... REITIJAJ. Že iz te formule je bilo mogoče sklepati, da Veneti niso bili Slovani. Čeprav jo je morda Bor že sam nekoliko poslovanil, sta prvi dve besedi v očitni zvezi z latinskim DONUM in DONARE. Končnica pri DONASTO pa zveni grško, podobno kot denimo pri besedi THEKATO, tretji osebi ednine aorista glagola TITHEMI.

Pa tudi končnica pri REITIJAJ je vse prej kot slovanska, čeprav na prvi mah morda zveni tako.

Končnica – AI pri tretjem sklonu ednine samostalnikov ženskega spola je značilna indoevropska končnica, ki se je v glavnem še ohranila tudi v latinščini in grščini, medtem ko se je v slovanskih jezikih večinoma spremenila v –Ě (v slovenščini pa v –I).

4. Za primer Borove lastne razlage venetskih napisov naj uporabimo napis na žari, ki ga navaja Bor v zadnjem delu svoje razprave: "V OUGON TAJ VUGISON JAJ BRIGDINAJ JEGO". To prevaja Bor takole: "V ogenj ta ugašeni naj gredo brige in skrbi njegove." Razlaga zveni kar smiselno, če pomislimo, da počivajo pokojnikove kosti v pepelu, ki je ostal po ugasitvi ognja. Toda na čem temelji ta razlaga? Besedo OUGON povezuje Bor s sodobno rusko OGON', besedo TAJ z ustrezno srbohrvatsko, besedo BRIGDINAJ pa celo z letonsko BRIDINAT. Dejstvo, da je slovenska beseda "briga" v resnici izposojenka iz italijanščine, ga pri tem očitno ne moti. Široka razgledanost po besednjaku slovanskih in baltskih jezikov omogoča Boru, da najde ustrezno besedo malodane za vsako priložnost. Vendar pa je malo verjetno, da bi pred skoraj tremi tisočletji živel narod, ki bi govoril tako panslavistično mešanico.

Zadnja beseda v napisu, JEGO, naj bi seveda ustrezala enaki besedi v sodobni ruščini, ki pomeni "njega, njegove". "Njegove" brige in skrbi naj torej gredo v ta ugašeni ogenj. Toda čigave njegove? Seveda pokojnikov! Vendar pa se zdi takšno govorjenje o pokojniku kot preprosto "njem", ne da bi ga imenovali z imenom in priimkom, nekam nenavadno – če že ne nevljudno in neprijetno.

Kar pomislimo na naše lastne navade, ko z zlatimi črkami vrezujemo imena svojih pokojnih na nagrobne spomenike! Ali pa so bili morda Veneti drugačni? Je bila morda zanje individualnost pokojnika nepomembna? Za njihove sosede Etruščane je vsekakor znano, da so pripisovali izreden pomen prav individualnosti svojih pokojnih. Saj se je tudi rimska portretna plastika razvila prav iz nagrobne umetnosti Etruščanov. In Veneti? Bor sam objavlja v svoji razpravi nagrobno stelo, na kateri sta skrbno upodobljena dva bojevnika na vozu s konjsko vprego – očitno pokojnika. Tudi napis na tej steli se končuje s tistim preklicanim JEGO. In tudi tu naj bi po Borovem mnenju napis ne vseboval imen pokojnikov samih! Klesarju, ki je tako skrbno oblikoval lika obeh pokojnih, njun voz in konjsko vprego, se torej ni zdelo

vredno zabeležiti niti njihovih imen. Čudno.

Ob vsem tem je treba seveda upoštevati, da oba bojevnika nista bila nikakršna prvobitna Indijanca, temveč bogata in mogočna aristokrata. Bojni voz je pomenil v tistih časih velikansko bogastvo. O bogastvu venetskih velikašev pričajo tudi znamenite situle in razni drugi luksuzni predmeti.

Toda tudi napisi na teh predmetih naj bi po Boru ne vsebovali imen, temveč naj bi bili le razni bolj ali manj duhoviti epigrami. Bogatim Venetom, ki so si svoje dragocenosti nakopičili z velikim trudom in seveda tudi z nasiljem – podobno kot homerski junaki – tem Venetom se torej kljub temu ni zdelo vredno zabeležiti, kdo je njihov lastnik. V tem oziru so ravnali povsem drugače kot tista etruščanska plemkinja iz razkošne grobnice – Regolini-Galassi, ki je na vazo skrbno zapisala "MI LARTHIA" – se pravi JAZ (PRIPADAM) LARTHI.

Da se je venetska beseda za "JAZ" glasila EGO, torej enako kot v latinščini in grščini, lahko preberemo že pri starem Schraderju. V zvezi s tem Schrader pripominja, da je venetščina očitno *kentumski* jezik, medtem ko so slovanski jeziki seveda *satemski*, kot priča tudi slovenska beseda JAZ in starocerkvenoslovanski AZ. Če beremo Borov JEGO kot EGO, pa nam postane zadeva precej razumljivejša. V tem primeru pomeni EGO pokojnika ali pisca, češ: "JAZ SEM TU POKOPAN" ali "JAZ SEM TO NAPISAL" ali "JAZ SEM POSTAVIL TO STELO POKOJNIKU".

Kaj pa imena pokojnikov? Oglejmo si še enkrat naš gornji napis! V tem kratkem napisu srečamo kar trikrat končnico -AI, ki jo že poznamo iz besede REITIAI. Sama po sebi se torej vsiljuje misel, da gre za končnice dativa treh ženskih lastnih imen. Ali pa je nemara hipoteza o mešanici srbohrvaščine, ruščine in letonščine bolj sprejemljiva?

5. Sedaj pa si oglejmo ta napis tak, kakršen je v *resnici* in kot ga denimo lahko preberemo v knjigi J. Untermanna: *Die venetischen Personennamen*, izd. Otto Harrasowitz, Wiesbaden 1961, stran 48.

Ta napis se glasi: FOVGONTAIFVGISONIAI.BRIGDINAI, čemur sledi seveda EGO. Napis je v latinici. Vsaj prva od teh treh besed je znano venetsko žensko ime, ki se pojavlja tudi na celi vrsti drugih napisov. Da

pa kdo iz te besede vseeno ne bi napravil dveh ("v ougon"), je pisec skrbno postavil pike med tremi besedami. Očitno brez uspeha. Prav tako je pisec v začetku prvih dveh besed razločno zapisal F, ne pa V. Da je bil ta F mišljen resnično kot F, ne pa kot kaj drugega, nam dokazuje primerjava z napisi v venetskem črkopisu, kjer beremo VHOUGONTAI, VHOGOTNAI (ženska oblika), VHOUGONTEI (moška oblika) in podobno. Veneti namreč niso poznali posebnega znaka za F in so namesto tega pisali VH; v latinskem črkopisu pa je ta kombinacija dosledno transkribirana s F (prav tam, stran 2). Kakšna naivna duša bo morda vprašala, zakaj niso Veneti preprosto prevzeli od Grkov njihovega "f" – toda grška črka, ki jo danes tako izgovarjamo, se je resnično izgovarjala PH, kot je razvidno tudi iz latinske transkripcije. Grški znak za PH so uporabljali tudi Veneti, vendar so ga po ugotovitvah venetologov izgovarjali kot B. Latinska črka F ni nastala iz grškega PH, temveč iz digamme, ki ustreza venetskemu znaku za V. Etruščani, ki so prevzeli svoj PH od Grkov, pa so bili kasneje prisiljeni dodati svojemu črkopisu še poseben znak v obliki številke 8, ki je očitno pomenil F.

Zadeve v zvezi s temi črkopisi so torej dokaj zapletene, vendar se Boru ne zdi vredno, da bi se ob njih kaj pridla pomudil.

6. Ali pa vzemimo napis EIK GOLTANOS DOTO LOUDERA I KANEI, ki ga prevaja Bor s "ko goltneš do tu, udari po konjih". Kaj pomeni v resnici? Predvsem moramo upoštevati, da gre za napis na *situli*, iz situl pa ni bilo mogoče "goltati", kot kaže njihova oblika (gornji rob), ampak so zajemali iz njih pijačo s posebno zajemalko, kot lahko vidimo tudi na naši vaški situli. Poleg tega pa so rabile situle tudi shranjevanju pepela pokojnih. GOLTANOS (drugje tudi GALTNOS), je moško ime s končnico -OS, ki je v venetščini običajna. Untermann naveda nad petdeset različnih venetskih imen s to končnico. Bor si je moral pri svojem branju očitno natkniti nekakšno prav posebno očala, da teh besed in teh končnic ni opazil. Beseda DOTO je običajna v votivnih napisih in pomeni približno toliko kot DONASTO. In LOUDERA? Na nekem venetskem napisu srečamo med drugim besedo LOUDEROBOS, kar pomeni najbrž toliko kot latinsko LIBERIS, se pravi "otrokom". Ker imamo v našem primeru opravka z *žensko* edninsko

končnico, pa gre najbrž za "hčerko". Pomen besede KANEI je nejasen, vendar lahko domnevamo, da je naš Goltanos posvetil situlo "dragi hčerki" (glej Untermann, stran 29). Kot vidimo, v venetskih napisih še dolgo ni vse jasno; toda prav dejstvo, da je nasprotno Boru *jasno* vse, je pri vsej stvari najbolj sumljivo. Z metodo "udri po konjih" je pač mogoče pojasniti vse, kot sta dokazala že Berlot in Rebec. Toda resnica je težka; kdor misli, da poseduje vso, se bo najbrž kaj kmalu prepričal, da drži v rokah – ponaredek.

7. Ob vsem tem pa je Bor še zmerom dovolj predrzen, da očita resnim znanstvenikom, ki baje skušajo z nekakšnim potvarjanjem dejstev *zabrisati* slovanski značaj venetščine, *raznarodovalne* težnje. Toda kdo je v tem primeru resnični raznarodovalec? Zgodovinarji, ki obravnavajo Venete kot *samostojno* etnično skupino – ali pa Matej Bor, ki jih hoče napraviti za Slovane?

Ravno kot *umetnik* bi moral Matej Bor vedeti, da je čar življenja v *raznolikosti*, ne pa v *monotonosti*. In ravno zato je zgodovina narodov, ki so se od nekdaj prerivali na tem majhnem koščku zemlje, na katerem danes živimo, tako zanimiva. Slovani so imeli med temi narodi pač to prednost, da so slučajno prišli kot *zadnji*. Toda ne pozabimo, da so denimo živeli že pred štirimi tisočletji na jezeru, kjer stoji danes naše glavno mesto, mostiščarji, ki sta nam Janez Jalen in France Gorše, oba velika umetnika, tako plastično približala njihovo življenje. Najbrž niti Bor ne misli, da so bili mostiščarji Slovani; pa vendar sem prepričan, da teče njihova kri tudi po naših žilah, enako kot teče po naših žilah tudi kri Keltov, Ilirov in Rimljanov.

In ponosen sem na to, da teče tudi po mojih žilah kri vseh teh narodov, enako kot sem ponosen tudi na svoje slovanske prednike. Moja slovanska lojalnost je samo ena od mnogih različnih lojalnosti, ki jih čutim do sedanjih in preteklih generacij. In nikakor si ne domišljam, da je slovenski nacionalizem kaj boljši od kakršnegakoli drugega, nemškega ali italijanskega, arabskega ali iranskega nacionalizma.

8. Tak je bil torej konec Venetov. Pred skoraj tremi tisočletji so ustvarili jadranski Veneti sila zanimivo, originalno civilizacijo. Razvili so jo v soseščini visokih kultur starih Grkov in Etruščanov, vendar niso podlegli njihovim vplivom, temveč so te vplive nasprotno ustvar-

jalno preoblikovali v nekaj čisto samosvojega. Nato so utonili v pozabo vse do leta 1876, ko so bili pri mestu Este odkriti sledovi njihove sijajne kulture. Veneti so tako ponovno zaživel v svojih delih. Potem pa je prišel Matej Bor in Veneti so utonili v slovanskem morju.

Jan Makarovič